

Mihályi Péter

Kornai és a puha költségvetési korlát aktualitása

Legalább két évtizede minden év októberében reménykedve figyelem a híreket, hátha végre Kornai János fogja kapni a közgazdasági Nobel díjat. Megint eltelt egy év – és megint más részesült a szakma legmagasabb elismerésében. Félre téve minden személyes és nemzeti elfogultságot, valóban úgy gondolom, hogy Kornai János munkásságával két területen is rászolgált az elismerésre. Nyilvánvaló, hogy a mára letűnt, de hetven éven át mégis a világ sorsát alapvetően befolyásoló szocialista-kommunista világrendszer legadekvátabb, legmeggyőzőbb és kritikus leírását könyveivel és tanulmányaival Kornai János adta. De legalább ekkora szellemi teljesítmény volt a puha költségvetési korlát fogalmának kidolgozása az 1980-as években, s amelyet ma már szerte a világon a kapitalista gazdaságok állami és vállalati költségvetéseivel kapcsolatban is rendszeresen használnak szakmánk művelői. Kis túlzással szólva, a puha költségvetési korlát, mint szakkifejezés ma már úgy része a közgazdászok alapszókincsének, ahogyan a fizikusok beszélnek a „fekete lyukról” vagy a biológusok a DNS-ről.

A jelen írás apropóját az a figyelemre méltó tény adja, amiről érdemes a *Mozgó Világ* többségében nem-közgazdász olvasóit is tájékoztatni, hogy szépen halad előre a Kornai-életmű sorozat kiadása. Nem lehet eléggé dicsérni a pozsonyi és budapesti székhellyel működő Kalligram kiadót, hogy magára

vállalta a tíz kötetre tervezett sorozat megjelentetését, s ebből éppen most, 2014-ben látott napvilágot a IV. kötet, melynek témája és címe „*A puha költségvetési korlát*”. S nem lehet eléggé csodálni – és persze irigyelni is – a 86. életévét betöltő professzort, akinek a sors annyi egészséget és energiát adott, hogy még ebből futja az életmű-sorozat folyamatos szerkesztésére, és ezen belül arra is, hogy minden megjelenő kötethez egy aktualizált, friss, értelmező és értékelő Bevezetést is írjon.

De itt és most, 2014 végén, túl három országos választáson, szeretném felhívni a figyelmet arra, hogy a puha költségvetési korlát fogalmának a segítségével az Orbán-rendszer népszerűségét és választási eredményeit is meg lehet magyarázni. Sőt, ennél erősebb állítás is megfogalmazható: nélküle nem is érthető, ami velünk és körülötünk történt az „elmúltnégyév”-ben.

A puha költségvetési korlát szindróma

Mint a jelen kötet említett Bevezetéséből megtudhatjuk, első ízben Kornai egy 1976-os stockholmi egyetemi előadásában tett említést a puha költségvetési korlátról. Két évvel később a metafora megjelent egy tudományos dolgozatában is, s attól kezdve egyik kulcs-fogalma volt mind a hiánygazdaságra vonatkozó elméletének, mind pedig annak az ún. rendszerparadigma gondolatnak, amely azt fejezi ki,

1

2 hogy a szocialista hiánygazdaság és a kapitalista többletgazdaság modellje nagyjából azonos fogalmi elemekből építhető fel. A két rendszer úgy ellentéte egymásnak, hogy mindkettő egyidejűleg számos előnyös és – ezektől elválaszthatatlanul – számos negatív tulajdonsággal rendelkezik. Például az egyikben mindig munkaerőhiány van, a másikban meg soha meg-nem-szűnő munkanélküliség.

Kornai a puha költségvetési korlátot (a továbbiakban: PKK) a medicinából kölcsönzött metaforaként, egyfajta betegségi tünetként, szindrómaként határozza meg, amely jól felismerhető, megfigyelhető jelenségek együttesét jelenti, olyan tüneteket, amelyek az ideálisán egészséges szervezetben nem mutatkoznak. Alapesetben a gazdaság szereplői – a háztartások, a vállalatok és a helyi önkormányzatok, a központi kormányzat illetve annak intézményei, stb. – kemény költségvetési korláttal működnek, ami annyit jelent, hogy a bevételeikből kell gazdálkodniuk és a bevétel nagysága alapján véve a piacon tőlük függetlenül kialakult áraktól, bérektől, illetve a Parlament által megszavazott adók nagyságától függ. Ha ezek a szereplők – bármilyen okból – a bevételeiknél többet kívánnak költeni, azt hitel felvétel útján megtehetik, de a hitelt később kamatostól vissza kell fizetni. Amíg ez a rend, a vállalat, a háztartás, az intézmény normálisan, egészségesen működik. PKK-ról akkor beszélhetünk, ha ezek a most felsorolt feltételek nem teljesülnek. Például azért, mert a vállalatok monopolhelyzetben vannak és ezért maguk szabhatják meg az árakat, vagy a kormányzat szubvenció formájában ingyen pénzt juttat nekik, esetleg

elengedi az adó tartozásokat. Vagy ami a leggyakoribb eset: a hiteleket nem kell határidőre visszafizetni, mert a bajba jutott vállalatot, háztartást, önkormányzatot vagy államot egy külső szereplő kisegíti, kifizeti helyette az adósságot vagy ennek egy részét. Ez utóbbi lehetőségekre a magyar olvasó figyelmét nem is kell különösebben felhívni. Közismert, hogy mi történt az elmúlt években a devizahitelekkel, az állam által megmentett önkormányzatokkal, és persze az is köztudott, hogy az Európai Unió és a Nemzetközi Valutaalap miként mentette ki a pénzügyi csőd előtt álló magyar államot 2008/2009 fordulóján.

A PKK szindróma – akármelyik szereplő, akármelyik ország esetében is jelentkezik – azért eredményez mélyreható változásokat, mert akit egyszer érintett vagy a maga környezetében a hozzá hasonló gazdasági szereplők esetében ezt már megtapasztalta, az a jövőt illetően arra fog számítani, hogy pénzügyi baj esetén őt is ki fogják menteni. Ha kell, akkor az állam, vagy az Európai Unió vagy az IMF. A közgazdászok ezt hívják „várakozásnak”, még hozzá olyan várakozásnak, amely beépül a racionálisan viselkedő szereplők viselkedésébe.

A világgazdaság és Magyarország helyzete 2010-ben és 2014-ben

A véletlen úgy hozta, hogy 2010 tavaszán nagyjából egy időben voltak a választások Magyarországon és Angliában. Pár héttel a választások előtt nyilvánvaló volt minden magyar közgazdász számára, hogy mi lesz az eredmény: négy év Fidesz-kormányzás következik. És abban is nagy volt az egyetértés, hogy a 2008-as világméretű pénzügyi vál-

ság az egyik döntő, bár távolról sem az egyetlen kiváltó oka annak, hogy nyolc év után nem maradhat hatalmon a balliberális koalíció. Ebben a helyzetben sokunk számára megnyugtatónak tűnt az a jóslat, amelyet Mervyn King, az angol nemzeti bank akkori kormányzója egy kiszivárgott magánbeszélgetés során tett saját hazájára vonatkozóan: „Akármelyik párt is nyeri a mostani választást, olyan fájdalmas megszorító intézkedésekre fog kényszerülni, hogy elvesztik a hatalmukat és egy nemzedéknyi időre nem is fogják azt visszaszerezni”. Akkoriban logikusnak tűnt, hogy a jóslat Magyarországra is érvényes lesz. De nem így történt. A Fidesz nem bukott meg, sőt 2014-ben három választást is nyert.

A PKK szindróma fogalma segít a helyzet megértésében. 2008 őszén a nemzetközi pénzügyi válság a bankszektorban robbant ki, méghozzá abban a durva formában, hogy a legnagyobb amerikai és európai bankok szó szerint egyik napról a másikra képtelenné váltak arra, hogy fizessék az esedékessé vált adósságaikat. Mivel a bankok egymásnak is nyújtanak hiteleket, „A” bank fizetéseképtelensége azonnal csődbe lökte „B” bankot is, majd azután „C”-t is és „D”-t is, és ezek a bankok arra kényszerültek, hogy a legnagyobb vállalati ügyfeleiktől (például a General Motors-tól) visszakérjék a korábban nyújtott hiteleket. Erre a helyzetre nincs más recept a közgazdasági tankönyvekben, mint az azonnali gyorssegély, a kimentés.^{§1} A kormányok utasítására a világ nagy központi bankjai – némi egyszerűsítéssel szólva – maximális sebességre kapcsolták a bankóprést, és így alacsonykamatozású, biztosíték nélküli hitelek euró- és dollár-milli-

árdjait pumpálták bele saját bankjaikba, nagyvállalataikba. Nem is akármilyen cégekbe! A számunkra is jól ismert óriásbankok, mint pl. a Citigroup vagy a Goldman Sachs is kapott a „*toobigtotofail*”² logika nevében milliárdos gyorssegélyt, a megmentett termelő vállalatok között pedig olyan neveket találunk, mint a Chrysler vagy a General Motors.

2010-ben azonban a világ már túl volt az összeomlás veszélyén, ezért gondolta és mondta az angol bank vezetője, hogy innentől kezdve minden ország kormányának muszáj lesz a költségvetési korlátok visszakeményítésébe belekezdeni. Vagyis adót és kamatokat kell emelni, csökkenteni kell az állami kiadásokat, hogy az államok vissza tudják fizetni azt az óriási adósságtömeget, amelyet a nagy bankok és nagy termelővállalatok megmentése érdekében hitelként felvettek. Ez a muszáj-feladat – mondta – gazdasági értelemben kikerülhetetlen, politikai értelemben viszont bukáshoz vezető kamikáze akció.

A jelen cikk kereteit meghaladná annak elemzése, hogy pontosan miért, de tény, hogy nem ez történt a világgazdaságban. Lehet, hogy ebből egyszer még nagy baj lesz, akár egy olyan újabb pénzügyi válság, amely még a 2008-asnál is súlyosabb lesz – ezt ma még senki sem tudja biztosan állítani vagy cáfolni. Ám tény, ami tény: az olcsó pénz politikáját Amerikában, Nyugat-Európában és Japánban is máig fenntartják a kormányok. Nyomták a pénzt a bankrendszerbe, a csőd szélén táncoló országokat – így Görögországot, Írországot és persze Magyarországot is – kedvezményes hitelekkel segítették. 2008 októberében ötnapi tárgyalás után(!) a Gyurcsány-kormány 25

milliárd dollárnyi, a magyar GDP 18 százalékának megfelelő hitelt kapott. Ez 60 százalékkal több pénz volt, mint amennyit a privatizáció során a magyar állam 1990 és 2007 között összesen kapott. Ez a pénz azután bőven kitarított még a második Orbán-kormány idejére is.

4 A világgazdasági méretekben nagynak mondható pénzt, sok ezermilliárd dollárt természetesen senki sem Magyarországnak szánta, ám a nemzetközi piacokon tevékenykedő nemzeti bankokba egyszer „felülről” betett állami pénz önálló életet kezdett élni. Miután a nyugati bankok olcsón jutottak pénzhez saját központi bankjuktól, az ő szempontjukból ésszerű ötlet volt e pénzek egy részét a Magyarországhoz hasonló országok kormányainak, bankjainak – és e bankokon keresztül magyar vállalatoknak és magyar háztartásoknak – kikölcsönözni magas kamat ellenében. Erdemes felidézni, mert már elfelejtődött, hogy 2011 tavaszán Orbán Viktor kormánya harminc éves(!) dollár hitelt vett fel a nemzetközi kötvénypiacon csaknem nyolc százalékos kamatra. Igaz, hogy ezt a hitelt még Orbán Viktor unokája is nyögni fogja, de a kormány mégiscsak friss pénzhez jutott. Ezért nem volt szüksége az országnak drákói megszorításokra, jelentős adóemelésre és/vagy kiadás-csökkentésre. (Egyébként Amerikának és Angliának sem. Ez is hozzájárulhatott, hogy Obama elnököt 2012-ben újra választották, és lehetséges, hogy a legkésőbb 2015 tavaszán sorra kerülő választások után Angliában is hatalmon maradhat a kormány.)

A páratlan pénzbőség – amelyről a brit *The Economist* 2013 tavaszán azt írta, hogy soha nem volt olyan időszak, amikor ennyi ember,

ennyi cég ilyen sok és ilyen olcsó hitelhez juthatott – Magyarországot *közvetett* módon is érintette. Miután az Európai Unió kormányait sem szorította annyira a pénzsűke, ezért – bár erre 2010-ben még sokan nem számítottak – a korábbi ígéreteknél megfelelően áramlott ki az ingyen-pénz az új tagállamokba. Arra pedig nagyon is ügyelt az Orbán-kormány, hogy az ingyen pénz felhasználása maximális ütemű legyen. 2013-ban az összes új tagállam közül – méretéhez képest – Magyarország tudta felszívni a legtöbb pénzt. A gazdag EU-tagországok adófizetőinek pénzéből hazánk nemzeti jövedelméhez viszonyítva több mint öt százaléknyi pénz folyt be az államkasszába. Mivel az államkassza közelítőleg a nemzeti jövedelem felét teszi ki, ez annyit jelent, hogy a választás előtti utolsó teljes évben a második Orbán-kormány tíz százalékkal tudott több pénzt költeni, mint amennyit adóban beszedett.³ Mi ez, ha nem szuperpuha költségvetési korlát? És ez az, ami lehetővé tette, hogy 2010 és 2014 között az egy főre jutó reáljövedelem körülbelül nyolc százalékkal emelkedjen. S bár a közvélemény jelentős része, akár még a Fidesz-szavazók is, hajlamosak azt gondolni, hogy – „a válság miatt”, az „elmúlt nyolc év” miatt – romlott az életszínvonal a legutóbbi négy esztendőben is, a statisztika mást mutat. Végeredményben ezt a többlet-jövedelmet díjazták a választók,⁴ amikor Orbán Viktor agyafúrtan kidolgozott választási játékszabályai szerint három alkalommal is kormánya többséget szerzett.

„Rettenetes a kísértés a jóra”
Brecht tándrámájában, a *Kaukázusi krétakörben* szerepel a fenti ne-

vezetes szentencia.⁵ És valóban, a XX. és a XXI. század arra szocializálta az értéket, vezérelte, humanista embert, hogy bajba jutott embertársain habozás nélkül segítsen, ha erre módja van, és ne számoljon az a lehetőséggel, hogy közvetve, áttételes módon ezzel esetleg nagyobb bajt okozhat, mint ha nem segítene. A régi Grúziában játszódó tándrámban Gruse, a cseléd-lány megment egy talált csecsemőt, akiért később jelentkezik az igazi anyja, aki visszaköveteli a gyermeket – ebből alakul ki a drámai történet. A nézők szimpátiája végig Gruse mellett van, hiszen ő jót akart és jót is tett, amikor megmentette az elhagyott csecsemőt (mellesleg, mint később kiderül a herceg gyermekét, a trónörökösöt), ám ez nem változtat azon az átfogóbb érvényű igazságon, hogy a gyermek mégiscsak a vérszerinti anyjához tartozik.

Ehhez hasonló konfliktus zajlik a modern gazdaságban is, amikor a kormányok megmentik a csőd felé rohanó bankokat, a veszteségeik miatt munkásaik elbocsátására kényszerülő vállalatokat, az árverezéssel fenyegetett magánadósokat, akik főül a hitelező bankok éppen készülnének elvenni a fedezetet. Ezért nagyon is törvényszerű, hogy a közvélemény szimpátiája ilyen esetekben a megmentő, a segítő erő mellé áll. Csakhogy, van egy óriási különbség a művészet és a hétköznapi etika megközelítési módja, illetve a közgazdaságtan logikája között. A művészet, a hétköznapi etika egyedi esetek bemutatásával foglalkozik, míg a közgazdaságtan tárgya a rendszeresen ismétlődő szituációk elemzése. A PKK szindróma kapcsán Kornai is ezt tartja a legfontosabbnak. Ha egy gazdasági szereplő azt tapasztalja, hogy súlyos

pénzügyi gond esetén kimentik, ahogy ez a múltban már többször is megtörtént, vagy azt látja, hogy a hozzá hasonló helyzetű szereplőket rendszeresen kimentik, akkor saját tapasztalat nélkül is megváltoztathatja a viselkedését. Eleve nagyobb kockázatokat fog vállalni, mert a siker jutalma kizárólag az övé, ha viszont rosszul kalkulált, akkor majd az állam (vagy valamilyen más külső szereplő) fogja viselni megmentésének költségeit.

Hogy miképpen működik a PKK szindróma napjainkban – vagyis a rendszerváltás utáni Magyarországon –, arra a könyvben három tudományos igényességgel alátámasztott, ám mégis könnyen érthető esettanulmány világít rá. Az egyik írás 2008-ból származik és azt követi nyomon, hogy miképpen termelődnek folyamatosan újjá a számlahegyek, a kifizetetlen adóságok a magyar kórházakban. Mint erről a napilapok olvasói is rendszeresen hírt kapnak, ez 25 éve fennálló, makacs probléma. A PKK elmélete alapján azonban a magyarázat pofon egyszerű. A kórházi vezetők, az ágazat irányításáért felelős egészségügyi miniszter különösebb aggályok nélkül túri, hogy a kiadások rendszeresen meghaladják a bevételeket, mert negyedszázad alatt megtapasztalták, hogy három-négy évenként a központi költségvetés végül ad plusz pénzt az adóságok kifizetésére. Miért is gondolkodnának ezek a szereplők másként, ha egyszer pontosan tudják, hogy fizetésektelenség miatt Magyarországon még egyszer sem zártak be kórházat? Sőt, még arra sem volt példa, hogy egy kórházi vezető éppen emiatt vesztette volna el az állását! Ráadásul az érdekelt döntéshozók azt is pontosan tudják, hogy a közvélemény is őket

támogatja, ha – mondjuk – a televízió híradójában saját kórházuk vagy a kórházi szektor egészének a konszolidációjáért szállnak síkra.

A másik esettanulmány a jelen kötet számára készült, és a települési önkormányzatok adósságának állami átvállalásáról szól. Ez is jól ismert ügy a hírolvasó nagyközönség számára. A második Orbán-kormány hatalmas propaganda kampány keretében több részletben csaknem kétezer település adósságát vállalta át egy olyan időszakban, amikor az érintett települések túlnyomó többségét Fideszhez kötődő polgármesterek irányították. Márpedig: kapni jó. Teljesen érthető, hogy az érintett települések vezetése és lakossága lelkesen fogadta az adóskimentést, az egy főre számítva is több tízezer forintnyi nemzeti ajándékot. S minthogy ebből a kimentésből végső soron csak 1215 kistelepülés maradt ki, összességében az ország lakosságának túlnyomó többsége – ideértve Budapest választóit is! – okkal érezhette úgy, hogy a kormány személy szerint rajta is segített. (A jól gazdálkodó önkormányzatok vezetői pedig verhették a fejüket a falba, miért is takarékoskodtak.)

6

Kornai harmadik, napjainkban is aktuális példája a devizahitelek kimentéséről szól, amelyet egy 2012-ben írt tanulmány járt alaposan körbe, s amely teljes terjedelmében a jelen kötetben látott először napvilágot. Magát a történéseket, a magas forint-kamatok miatt hirtelen népszerűvé váló, alacsony svájci frank lakáshitelek elterjedését, majd pedig a 2010 óta folyamatosan zajló, és még távolról sem befejezett deviza-hiteles mentőakciók részleteit aligha kell ismertetni. Négy év óta a csapból is csak ez folyik.

Azt hiszem, nem tévedek, ha azt feltételezem, hogy a három ügy közül ez utóbbi volt az, amelynek során az állami „kimentés” a leginkább elnyerte e lap olvasóinak, és általában az értelmiség tagjainak szimpátiáját. Nagyon is sokat mondó tény, hogy 2014 nyarán a parlament úgy fogadta el a kormány devizahitelek megsegítéséről szóló törvényjavaslatát, amely az árfolyamrész kikötését érvénytelennek nyilvánította, és a bankokat kötelezte annak bizonyítására, hogy a szerződésmódosítások tisztességesek voltak, hogy mindössze egyetlen képviselő, a Liberális Párt vezetője, Fodor Gábor szavazott nemmel. Kornai azonban okkal húzza nagy nyomattal alá, hogy a kölcsönszerződések *utólagos* felülbírálata a kapitalista piacgazdaság egyik fundamentumát ássa alá. Bármennyire is megesik a polgárok szíve a nehéz helyzetbe kerülő adósokon – különösen akkor, ha saját magáról, rokonairól vagy közeli ismerőseiről van szó –, az nem megoldás, hogy minden adóst valamilyen mértékben kiment a kormányzat, függetlenül attól, hogy a devizahitelt befektetési célból vette-e fel, hogy jövedelme alapján képes lenne-e törleszteni a tartozását, hogy a hitelből lakást vett vagy autót.⁶ Sőt, a folyamat végére – pontosabban: ott, ahol most e sorok írásakor tartunk – már az sem számít, hogy forintban vagy devizában vették-e fel a hitelt.

Az utóbbi két példán lehet a legjobban érzékeltetni, hogy ez a fajta állami kimentés, aminek a helyeslése a laikus közvélemény szemszögéből nézve természetes és érthető emberi reakció, az a politikai, gazdasági és jogi döntéshozók részéről számító cinizmus csupán. Nézzük

először az önkormányzatok adósságának átvállalását! A szakemberek pontosan tudják, hogy valójában csak annyi történt, hogy a falvak és városok bankokkal szembeni adósságát a kormányzat – egyszerűbben szólva: a költségvetés – vállalta át, amely a törlesztéshez szükséges forintokat napról-napra, hónapról-hónapra az állampolgárookra és vállalatokra kivetett adóból teremti elő. A teher nagysága összességében tehát nem változott.⁷ A kormány azt is előre pontosan tudta, hogy az unortodox gazdaságpolitikának ezt a lépését az Európai Unió még csak kommentálni sem fogja. Nagyon egyszerű ok miatt. A Brüsszelbe kiküldött statisztikában ugyanis eddig is együttesen szerepelt a központi kormányzat és a helyi önkormányzatok adóssága, ezért a kettő közötti átcsoportosítás kívülről nézve érdektelen.

Illetve egy valami mégis megváltozott, és természetesen a kormány emberei ezt is tudták. A 2014 után megválasztott vagy újraválasztott Fideszes polgármesterek, élükön a Fővárost irányító Tarlós Istvánnal, a következő öt évben is gátlás nélkül fognak hiteleket felvenni, mert – kifordítva az ismert népi szólást – abból indulnak ki, hogy ha már egyszer volt, akkor lesz majd még egyszer Budán kutyavásár, azaz végül megint a költségvetés fog helyettük fizetni. Természetesen Orbán is tudja, hogy akkor is lesz majd kormány, amely majd átveszi ezt a számlát, de az a messzi és bizonytalan jövő, amivel most nem kell törődni.

A devizahitelek átvállalásával kapcsolatos négy éves kormányzati politika még ennél is erőteljesebben illusztrálja a jó érzésű közvélemény és a végletekig cinikus politi-

kusok bizarr együttműködését. A közvélemény számára a jobbra külföldi tulajdonban álló bankok „elszámoltatása”, az úgymond károsult hitelek „kárpótlása” érzelmileg vonzó jelszavak. Aki személy szerint sokat veszített, az szívesen fogadja a külső felmentést: nem ő döntött rosszul, amikor aláírta a hitelszerződést, hanem becsapás áldozata lett. Mindeközben a kormányzat szakemberei pontosan tudják, hogy valójában a kimentés nyertese a felsőközéposztály – közöttük is sokan vannak a korábbi és a jelenlegi ciklus országgyűlési képviselői –, miközben a legszegényebb millióknak nemhogy devizahitelük, de még bankszámlájuk sincsen. A kormány emberei azt az összefüggést is átlátják, hogy ha az adósok terheinek nagyobbik részét a bankokra terhelik, ha kifejezetten bátorítják, hogy az se törlesszen, aki tudna törleszteni, ha jogszabályi úton tiltják meg a bankoknak, hogy elárverezés útján valamit is visszaszerezzenek a bukott hitelekből, akkor ezzel a bankok által a jövőben kínálható hitelek mennyiségét csökkentik. Hitel nélkül pedig nincs beruházás, beruházás nélkül nincs gazdasági növekedés, nincs több munkahely, nincs életszínvonal emelkedés, nincs utolérés.

Másképpen fogalmazva: amikor a kormány jórészt mentesíti a hitelt felvevő kórházakat, önkormányzatokat és háztartásokat az adósságok visszafizetésének terhe alól, akkor a Kornai-féle költségvetési korlát felpuhulását idézi elő, aminek biztosan tudható káros következményei lesznek a nem is olyan távoli jövőben. Szó sincs tehát arról, hogy a kormányt a humanizmus, a jó szándék, a segíteni akarás vezetné.

Cinikus, számító politika zajlik a szemünk előtt, amit azonban a választók többsége nem lát át.

Nem is könnyű átlátni az álnokságot. Abban reménykedem, hogy aki ezt a rövid könyvismertetést el-

olvasta, az talán most már átlátja. Aki rászánja az időt, hogy Kornai könyvét a maga egészében elolvasa, az viszont biztosan át fogja látni. Nem túlzás: ezen múlik gyermekeink és unokáink jövője.

Jegyzetek

¹ Érdemes megtanulni az angol szakkifejezést is: *bailout*.

² Magyarul kb.: Ekkora céget nem hagyhatunk csődbe menni!

³ Szakemberek számára: a fenti két mondatban a GNI, illetve a GDP mutatóról van szó.

⁴ Nem könnyen megválaszolható és messzire vezető kérdés, hogy vajon mi magyarázza, hogy a kb.8%-os reáljövedelem növekedés mellett négy év alatt a fogyasztás csak kb. 4%-kal nőtt. Feltehető, hogy a többlet-jövedelem egy része adósságtörlesztésre ment el, másik részét pedig külföldre menekítették. Az egyébként jól ismert tapasztalati megfigyelés, hogy az életszínvonal vagy a fogyasztás évi 1%-os növekedését a lakosság általában stagnálásként éli meg. Nálunk is pont ez történt.

⁵ Garai Gábor fordításában.

⁶ E sorok írója hasonlóképpen foglalt állást 2011-ben a *Népszabadságban* megjelent cikkében. Ld. Csillag István – Mihályi Péter: „Tizenkét év a devizahitelek állami megmentése ellen”, http://nol.hu/gazdasag/20110514-tizenket_erv_a_devizahitelek_allami_megmentese_ellen-I069371

⁷ Érdemes megemlíteni, hogy a kormány eredeti, bejelentett szándéka az volt, hogy az átvállalt önkormányzati hiteleket egy csomagban újratárgyalja a bankokkal és „lealkudja” a teher egy részét. Később ezt a gondolatot elvetették, mert jogi értelemben véve egy ilyen javaslat írásba foglalása az államcsőd deklarációját jelentette volna.